





FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1687

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1012

Kitap Adı : Tunus'ta Tasavvufi Bir Direniş

Alt Başlık : Medeniyeye (Alâviyye) Tarikatı ve Kurucusu Muhammed el-Medenî'nin Tasavvufi Düşüncesi

Book Title : A Sufi Resistance in Tunisia

Subtitle : The Medeniyeye (Alâviyye) Order and the Sufi Thought of Its Founder Muhammad al-Madani

ISBN : 978-625-5576-67-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576675

Yazar | Author: Sevda Aktulga Gürbüz | orcid.org/0000-00031-4504-632

Kurum | Institution: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ROR ID: ror.org/041jyzp61

Editör | Editor: Doç. Dr. Rıdvan Kalaç | orcid.org/0000-0002-3257-2471

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 214 (xiv + 200)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH İslâm: Sufizm ve tarikatlar | Islam: Sufism & mysticism

BISAC: REL037030 - İslâm / Sufizm | Religion / Islam / Sufi

THEMA: QRFV9 İslâm: Tasavvuf ve tarikatlar | Islam: Sufism & mysticism

LC Classification: BP189.7.S8 - İslâm – Tasavvuf, tarikatlar | Islam – Sufism, brotherhoods

DEWEY: 297.4 - İslâm tasavvufu | Islam – Sufism

WoS Category: Religion | Religion

WoS Citation Topics Meso: Islamic Studies | İslâm Araştırmaları

WoS Citation Topics Micro: Sufism and Muslim Societies | Tasavvuf ve Müslüman

Toplular

Scopus Subject Areas: 1202 - Din ve Teoloji | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Aktulga Gürbüz, Sevda. *Tunus'ta Tasavvufi Bir Direniş: Medeniyeye (Alâviyye) Tarikatı ve Kurucusu Muhammed el-Medenî'nin Tasavvufi Düşüncesi*. FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.



Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Aktınadağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Tunus'ta Tasavvufî Bir Direniş

Medeniyye (Alâviyye) Tarîkatı ve
Kurucusu Muhammed el-Medenî'nin
Tasavvufî Düşüncesi

Dr. Sevdâ AKTULGA GÜRBÜZ

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Dr. Sevda AKTULGA GÜRBÜZ

Hakkâri/Yüksekova doğumlu olan yazar, ortaöğrenimini Van İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2007 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2010 yılında Dinler Tarihi Anabilim Dalında hazırladığı “Van Merkezinde Bulunan Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2020 yılında ise “Tasavvufta Rü’yet Meselesi” adlı çalışmasıyla Tasavvuf Anabilim Dalında doktor unvanını aldı. Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli görevlerde bulunan yazar, halen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Dr. Öğretim Üyesi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir. Arapça, İngilizce ve Farsça bilen yazar, evli ve bir çocuk annesidir.

Born in Hakkari/Yüksekova, the author completed his secondary education at Van Imam Hatip High School. He graduated from Dokuz Eylül University Faculty of Theology in 2007. In 2010, he completed his master's degree with his thesis titled “Evaluation of Spiritual Folk Beliefs in Van Center from the Perspective of History of Religions and Phenomenology of Religion” in the Department of History of Religions. In 2020, he received his doctorate in Sufism with his work titled “The Issue of Vision in Sufism.” The author, who has held various positions within the Ministry of National Education and the Presidency of Religious Affairs, continues his academic work as an Assistant Professor at the Faculty of Theology at Van Yüzüncü Yıl University. The author, who is fluent in Arabic, English, and Persian, is married and has one child.

Kitap Hakkında

Tunus'ta Tasavvufi Bir Direniş Medeniyye (Alâviyye) Tarîkatı ve Kurucusu Muhammed el-Medenî'nin Tasavvufî Düşüncesi

Bu araştırma, Tunus'ta tasavvufun tarihsel ve toplumsal yönlerini inceleyerek Medeniyye (Alâviyye) tarîkatı ve kurucusu Muhammed el-Medenî'yi merkeze almaktadır. Tasavvufun, bireysel manevi terbiyenin yanı sıra toplumsal yapıyı dönüştüren bir kurum olarak işlev gördüğü; XIX. ve XX. yüzyıllarda Fransız sömürgeciliği karşısında tarikatların kimlik muhafazası, dini eğitim ve dayanışma gibi roller üstlendiği vurgulanmaktadır. Şeyh Muhammed el-Medenî'nin şahsiyetinde öne çıkan ilim, irfân ve liderlik vasıfları, hem toplumun maneviyatı hem de sömürgeye karşı direnişi bakımından dikkat çekicidir. Bu bağlamda kurduğu Medeniyye (Alâviyye) tarîkatı, sömürge döneminde kimlik inşası ve toplumsal direnişe önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye'de bu alanda yapılan ilk kapsamlı incelemelerden biri olan araştırma, tasavvuf tarihine yeni bir boyut kazandırmayı; Medeniyye tarîkatını ve kurucusunu ilmi bir bakış açısıyla tanıtmayı amaçlamaktadır. Böylece Tunus tasavvuf geleneği, İslâm dünyasının dini ve kültürel yapısı içinde özgün bir örnek olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf; Tunus; Tarikatlar; Sömürge; Şeyh Muhammed el-Medenî; Medeniyye (Alâviyye)

About the Book

A Sufi Resistance in Tunisia

The Medeniyye (Alāwiyye) Order and the Sufi Thought of Its Founder Muhammad al-Madani

This research focuses on the historical and social aspects of Sufism in Tunisia by centering on the Medeniyya (Alāwiyye) order and its founder, Muhammad al-Madani. It emphasizes that Sufism functioned not only as a path of individual spiritual training but also as an institution that transformed social structures; and that in the nineteenth and twentieth centuries, against French colonialism, the orders undertook roles such as the preservation of identity, religious education, and solidarity. The qualities of knowledge, wisdom, and leadership, which stood out in the personality of Shaykh Muhammad al-Madani, are noteworthy both in terms of the spirituality of the society he belonged to and its stance against colonialism. In this context, the Medeniyye (‘Alāwiyye) order he established made significant contributions to identity formation and social resistance during the colonial period.

The research, in addition to historical data, also adopts a sociological perspective by relating al-Madani’s understanding of Sufism to the classical literature; it reveals his holistic approach that combines individual purification with social revival. Shaped within the framework of Ahl al-Sunna, this order also gained noteworthy visibility through its activities in Tunisia as well as in France and Italy. Conducted with a qualitative method, the study comprehensively evaluates both the intellectual world of the figure and the social effects of the order, drawing upon classical Sufi texts, modern literature, and al-Madani’s works.

As one of the first comprehensive studies undertaken in Türkiye in this field, the research aims to add a new dimension to the history of Sufism and to introduce the Medeniyye order and its founder from a scholarly perspective. In this way, the Sufi tradition of Tunisia is presented as a distinctive example within the religious and cultural structure of the Islamic world.

Keywords: Sufism; Tunisia; Sufi Orders; Colonialism; Sheikh Muhammad al-Madani; Medeniyya (Alawiya)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	xi
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1
a. Çalışmanın Önemi, Amacı ve Kapsamı	1
b. Çalışmanın Yöntemi ve Kaynakları	4
 BİRİNCİ BÖLÜM	
1. TUNUS'TA TARİKATLARIN TARİHİ SEYRİ VE FRANSIZ SÖMÜRGESİ KARŞISINDA TEPKİLERİ	9
1.1. Kâdiriyye Tarîkatı	14
1.2. Şâzeliyye Tarîkatı	19
1.3. Şa'biyye Tarîkatı	26
1.4. Selâmiyye/Arûsiyye Tarîkatı	28
1.5. Ticânîyye Tarîkatı	31
1.6. Rahmânîyye Tarîkatı	35
1.7. Senûsiyye Tarîkatı	41
1.8. Alâviyye Tarîkatı	44
1.9. Medeniyye Tarîkatı	48
 İKİNCİ BÖLÜM	
2. ŞEYH MUHAMMED EL-MEDENÎ'NİN HAYATI, TARİKATI, ESERLERİ VE TARİKATININ GÜNÜMÜZ SERENCAMI	53
2.1. Muhammed el-Medenî'nin Yaşadığı Döneme Kısaca Bakış	53
2.2. Hayatı	55
2.3. Vefatı ve Türbesi	57
2.4. Tarîkatı, Şeyhi, Silsilesi ve Müridleri	58
2.4.1. Tarîkatı ve Şeyhi	58
2.4.2. Silsilesi	61
2.4.3. Müridleri	63
2.5. Eserleri	64
2.5.1. Tefsir ile İlgili Eserler	64
2.5.1.1. <i>er-Ravzatü'l-câmi'a fî tefsîri sûreti'l-Vâkıâ</i>	64

2.5.1.2. <i>el-Ma'rifetü'l-vâdiha fî tefsîri sûreti'l-Fâtîha</i>	66
2.5.1.3. <i>Risâletü'n-nûr</i>	66
2.5.2. Akâid ve Kelâm ile İlgili Eserler	67
2.5.2.1. <i>Hediyetü'l-ihvân fî'l-îmân ve'l-islâm ve'l-ihsân</i>	67
2.5.2.2. <i>Usûlud-dîn fî şerhi'r-risâleti'l-Alâviyye</i>	69
2.5.2.3. <i>Kitâbu'l-akâide</i>	70
2.5.3. Hadis, Arap Dili ve İslâm Hukuku İle İlgili Eserler	71
2.5.3.1. <i>Risâletü'l-lahzatü'l-mürsele fî şerhi hadîst seyyidina Hanzala</i>	71
2.5.3.2. <i>el-Cevâhiru'l-hisân bimâ verede aleyye fî Tilimsân</i>	72
2.5.3.3. <i>el-Lübâb fî isbâti'l-hicâb bi'l-Sünnet ve'l-Kitâb</i>	73
2.5.3.4. <i>el-Fetâvâ</i>	74
2.5.4. Tasavvuf İle İlgili Eserler	75
2.5.4.1. <i>Kifâyetü'l-mürîd fî akâidi't-tevhîd ve't-tasavvuf</i>	75
2.5.4.2. <i>Burhânü'z-zâkirîn</i>	75
2.5.4.3. <i>Mihelî't-tevhîd alâ kifâyeti'l-mürîd</i>	79
2.5.4.4. <i>Tuhfetü'z-zâkirîn bi-muhâvereti ve hikemi'l-ârifîn</i>	80
2.5.4.5. <i>Cevâhirü'l-me'ânî fî ba'di resâ'ili's-Şeyhi'l-Medenî</i>	81
2.5.4.6. <i>Dîvânü enisî'l-mürîd fî't-tasavvuf ve't-tevhîd</i>	81
2.5.4.7. <i>Cevâhirü'l-me'ânî fî ba'di resâ'ili's-Şeyhi'l-Medenî</i>	82
2.5.4.8. <i>Evrâdü Tarîkati'l-Medeniyyeti'l-Alâviyye</i>	82
2.6. Muhammed el-Medenî'ye Yöneltilen Eleştiriler ve Fransız Sömürge Yönetimi ile İlişkileri	83
2.7. Medeniyye (Alâviyye) Tarîkatının Günümüz Serencamı	87
2.7.1. Medeniyye (Alâviyye) Tarîkatının Günümüz Temsilcisi: Muhammed Münevver el-Medenî	87
2.7.2. Avrupa'da Medeniyye (Alâviyye) Tarîkatı ve Kurumsallaşma Süreci	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEYH MUHAMMED EL-MEDENÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ 91

3.1. Tasavvuf (التصوف)	92
3.2. Seyr ü Sülûk, Âdâb ve Erkân İle İlgili Kavramlar	102
3.2.1. Mürşid (المُرشد)	102
3.2.2. Mürîd (المُرِيد)	112
3.2.3. Zikir (الذِّكْر)	116

3.2.4. Riyâzet ve Mücâhede (الرياضة و المجاهدة)	129
3.2.5. Halvet (الخلوة)	131
3.2.6. Semâ' (السماع)	133
3.2.7. Murâkabe (المراقب)	138
3.3. Hâller ve Makâmîlar ile İlgili Kavramlar (Manevi Tecrübe)	142
3.3.1. Tevbe (التوبة)	142
3.3.2. Havf ve Recâ (الخوف و الرجوع)	144
3.3.3. Fenâ ve Bekâ (الفناء و البقاء)	148
3.3.4. Zühhd (الزهد)	152
3.4. Bazı Tasavvufî Meselelere Dair Görüşleri	155
3.4.1. Şatahât (الشطحات)	155
3.4.2. Nûr (النور)	157
3.4.3. Hakikat-i Muhammediye (الحقيقة المحميدة)	161
3.4.4. İlham (الالهام)	163
3.5. Nazarî Esaslar	165
3.5.1. Vahdet-i Vücûd (وحدة الوجود)	165
3.5.2. Kalb (القلب)	168
3.5.3. Nefis (النفيس)	170
SONUÇ	173
KAYNAKÇA	177
EKLER	191
DİZİN	197

KISALTMALAR

a. Mlf.	: Aynı müellif
Araş.Gör.	: Araştırma Görevlisi
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: bin, ibn (oğlu)
b.y.y.	: Basım Yeri Yok
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
DİA	: Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi
dip.	: Dipnot
Doç.	: Doçent
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İLAM	: Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı İlmî Araştırmalar Merkezi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
Prof.	: Profesör
r.a.	: Radiyallahu anh
r.anha	: Radiyallahu anha
ö.	: Ölümü
s.a.s.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme Eden
thk.	: Tahkik
trans.	: Translator
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve diğçerleri
vol.	: Volume
y.y.	: Yayıncı yok
yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Tunus'un Fransız sömürge yönetimi altında kimliğini muhafaza etmeye çalıştığı çalkantılı yıllar, yalnızca siyasî ve toplumsal bir mücadeleye değil; aynı zamanda ilmi ve tasavvufî hayatın yeniden inşa çabalarına da sahne olmuştur. Bu süreçte tarikatlar, bir yandan manevî irfânın taşıyıcıları olarak dini hayatın canlılığını korumaya gayret etmiş; diğer yandan ise kimi zaman sömürge karşıtı toplumsal direnişin öncüleri olmuş, kimi zaman da farklı gerekçelerle sömürge yönetimiyle temkinli ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum, tarikatların sömürge dönemindeki konumlarının yeknesak değil; çok boyutlu, bağlama ve şahsiyetlere göre değişken bir karakter arz ettiğini göstermektedir.

İşte bu zeminde XX. asır Tunus tasavvuf tarihinin önde gelen sûfi şahsiyetlerinden biri olarak Şeyh Muhammed el-Medenî öne çıkmaktadır. Onun ilmi birikimi, irşâd faaliyetleri ve kurduğu Medeniyye (Alâviyye) tarikatı, hem klasik İslâmî ilimlerle modern dönemin zorunlulukları arasında köprü kurma çabası hem de toplumsal-siyasal meselelerle iç içe geçmiş bir tasavvuf anlayışı sunmaktadır. Elinizdeki çalışma, Şeyh Muhammed el-Medenî'nin ilmi ve tasavvufî mirasını yaşadığı tarihî ve toplumsal bağlam içinde ele almakta; onun tasavvuf anlayışını, müşîd-mürîd ilişkisine verdiği anlamı ve zâhiri-bâtınî dengeyi esas alan yaklaşımını ayrıntılı biçimde incelemektedir. Bununla birlikte, Medeniyye tarikatının Avrupa'ya uzanan yayılım süreci ve modern dönemde klasik tasavvuf anlayışını devam ettirme çabaları, İslâm'ın kültürel aktarım ve dönüşüm dinamiklerini anlamak açısından değerli bir araştırma alanı olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu eserin ortaya çıkış sürecinde ilmi katkıları, yapıcı eleştirileri ve yönlendirmeleriyle kıymetli desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Ferzende İdiz, Doç. Dr. Rıfat Akbaş ve Araş. Gör. Dr.

Esmâ Kaya Aslan’a; editörlük görevini üstlenerek metnin olgunlaşmasına büyük katkı sağlayan Doç. Dr. Rıdvan Kalaç’a, kaynak göndererek dedesinin mirasının Türkiye’de tanınmasına vesile olmayı arzu eden Şeyh Muhammed el-Medenî’nin torunu, akademisyen Dr. Necmeddîn Halefullah’a içten teşekkür ederim. Ayrıca ilminden ve irfânından daima istifade ettiğim, hayatım boyunca rehberliğini üzerimden eksik etmeyen muhterem babam Nusret Aktulga’ya minnettarlığımı arz ederim. Bu çalışmanın hazırlık sürecinde her türlü desteği, huzuru ve fedakârlığıyla yanımda olan eşime ve sabırlarıyla bana güç katan oğluma da gönülden teşekkür etmeyi bir vefa borcu bilirim.